

9. Lev Ratnovski and Rocco Huang Why Are Canadian Banks More Resilient. IMF Working Paper, 09/152, 2009.

10. Global Competitiveness Report 2008—2009, World Economic Forum.

11. Thorsen Beck and Asli Demirgьз-Kunt, «Financial Institutions and Markets Across Countries and over Time: Data and Analysis», World Bank Policy Research Working Paper No. 4943, May 2009.

Стаття надійшла до редакції 15 травня 2013р.

УДК 336.71.025.13 (043.3)

Л. В. Конопатська, к.е.н., доц.,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності,
М. П. Гойванюк, к.е.н.,
ст. викладач кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,

ЛІЦЕНЗУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. В статті розглянуто та проаналізовано первинні вимоги, що встановлюються до новостворюваних банків в Україні. Визначено відмінності законодавства ЄС та України щодо регулювання допуску банку на ринки. Здійснено порівняльний аналіз кількості банківських установ у країнах ЄС та країнах з трансформаційною економікою.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: реєстрація банку, ліцензування банку, кількість банків

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены и проанализированы первичные требования, устанавливаемые к вновь создаваемым банкам в Украине. Определены различия законодательства ЕС и Украины по регулированию допуска банка на рынки. Осуществлен сравнительный анализ количества банковских учреждений в странах ЕС и странах с трансформационной экономикой.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: регистрация банка, лицензирование банка, количество банков

ABSTRACT. In the article the primary requirements set to the newly established banks in Ukraine are considered and analyzed. The legislation differences of the EU and Ukraine of regulation the banks' access to the markets are determined. The comparative analysis of the number of banking institutions in the EU countries and countries with transition economies is accomplished.

KEY WORDS: bank registration, bank licensing, the number of banks

Процедура допуску банків на ринки є першим етапом банківського нагляду Національного банку України та одним із інструментів здійснення ним своєї наглядової діяльності. Важливість процедури допуску банків на ринки важко переоцінити, оскільки отримання банком ліцензії фактично дає установі право з моменту її отримання залучати кошти від вкладників. Ця процедура має фундаментальне значення в побудові стабільності не тільки окремого банку, але й банківської системи загалом.

На етапі ліцензування закладаються основи стабільності майбутнього комерційного банку, що втілюється в первинних вимогах до цієї установи, які базуються на основі Базельських принципів. Серед них можна виділити чотири основні групи, що стосуються: статутного капіталу, засновників, керівництва і технічного забезпечення.

Однією з ключових умов стабільності майбутнього комерційного банку є наявність у нього статутного капіталу.

В Україні згідно з положенням про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів новостворюваному банку відкривається накопичувальний рахунок. Режим накопичувального рахунку не дозволяє використовувати кошти на цьому рахунку доти доки вони не перераховані на кореспондентський рахунок новоствореного банку. Як юридична особа банк повинен мати можливість після державної реєстрації використовувати кошти на господарські потреби банку та інші операції, пов'язані з початком функціонування новоствореного банку. Вважаємо, що доцільно було б змінити режим використання коштів накопичувального рахунку при створенні банку: дозволити використовувати кошти на господарські потреби банку та інші операції, пов'язані з початком функціонування новостворюваного банку, або замість накопичувального рахунку відкривати спеціальні кореспондентські рахунки з особливим режимом доступу до коштів згідно з цільовим напрямом, пов'язаним з початком роботи новостворюваного банку.

Вимоги до статутного капіталу можна назвати повноцінною частиною захисту інтересів кредиторів і вкладників тільки в тому разі, якщо наглядовий орган створив не тільки систему контролю за його кількісним значенням і порядком формування, а й визначив чіткі вимоги до його якісного складу як на стадії створення комерційного банку, так і на стадії його функціонування та збільшення розміру статутного капіталу.

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» регламентовані законодавчі вимоги щодо мінімального розміру стату-

тного капіталу комерційного банку на момент реєстрації. Так, у ст. 31 згаданого Закону визначено, що мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим за 120 млн. грн. [1].

Наступний напрям, який ми виділили, стосується вимог наглядових органів до засновників (учасників) банку.

Згідно європейської практики, інформація про акціонерів банку, розкриття осіб власників значних часток банку, вирішення питання, чи не планується використати його для здійснення протизаконної діяльності є дуже важливим етапом пруденційного нагляду як на етапі заснування банку, так і в процесі його діяльності.

Надзвичайно складним, можна навіть сказати суб'єктивним, є питання про перевірку ділової репутації засновників. Природно, законодавчому визначенню навряд чи підлягають такі моральні категорії, як чесність або почуття провини, скоріше мова йде про факти, які дозволяють судити про можливість здійснення потенційним засновником дій, які можуть негативно позначитися на фінансовому стані кредитної організації. Останнє виводиться з минулого досвіду і біографії засновника (факти судимостей, застосування заходів адміністративного впливу, порушення норм трудового законодавства та ін.).

Щодо юридичних осіб, які претендують на участь у капіталі банківської установи, відзначимо, що мета наглядових органів тут та сама — з'ясування походження коштів і правомірності участі. Важливим критерієм, є фінансовий стан засновника: відсутність заборгованості за платежами до бюджету, позитивний фінансовий результат, позитивна величина чистих активів.

У системі контролю правомірності участі в капіталі банку одним з пріоритетних питань є концентрація капіталу. Ідеться не тільки і не стільки про дотримання вимог антимонопольного законодавства, а лише про можливість володіти інформацією про реальних власників кредитної організації. При здійсненні такого роду контролю ступінь уваги наглядових органів до правомірності участі в капіталі залежить від тієї частки, на яку претендує майбутній акціонер. При цьому проблемою є взаємозв'язок учасників, зокрема у тому разі, коли формально особи-засновники різні, а реально — це одна група осіб через споріднені зв'язки, участь у капіталах загальних підприємств тощо. Тому якщо йдеться про реальний контроль, то для наглядових органів украй важливо розробити систему моніторингу взаємопов'язаних учасників капіталу кредитної організації.

Вважаємо, що Національному банку України необхідно створити певну базу даних, яка має містити дані про акціонерів банку, які мають заборгованість за отриманими кредитами у збанкрутілих банках і разом з тим є акціонерами в інших банках або хочуть стати ними в новостворюваних комерційних банках.

Наступний напрям у системі первинних вимог — це вимоги до кваліфікації і ділової репутації потенційних керівників банківської установи.

Як зазначається в західній літературі, перевірка кваліфікації та ділової репутації керівників банківських установ є одним з основних заходів забезпечення безпеки і надійності банку.

Національний банк України встановлює кваліфікаційні вимоги до голови та його заступників, членів виконавчого органу (правління або ради директорів) і головного бухгалтера, його заступників [2].

На думку А. Степаненка, в Україні під час погодження кандидатур на посади керівників та головних бухгалтерів банків проявляється недостатня принципівість та вимогливість. Ефективне управління сучасним банком передбачає наявність спеціалізованих знань з макроекономіки, технології банківських операцій та послуг, ризик-менеджменту та багатьох інших галузей [3; с. 38].

Необхідно встановити чіткі вимоги до керівників банків, оскільки чинні вимоги мають загальний характер і не відповідають сучасним потребам. Національному банку необхідно створити певну базу даних, подібну до бази даних про акціонерів, які мали борги за кредитами в збанкрутілих банках, про колишніх керівників збанкрутілих банків для того, щоб у жодному разі не допустити призначення їх на керівні посади в новостворюваних або функціонуючих банках. Необхідно заборонити на законодавчому рівні керівникам збанкрутілих банків займати керівні посади в банківській системі.

Четверта група вимог, що висувуються до новостворюваної банківської установи, — технічні. Вони стосуються оснащення майбутнього банку тривожною і пожежною сигналізацією, наявності укріпленого касового вузла, приміщень для обслуговування клієнтів.

Результатом перевірки дотримання всіх перелічених вимог стає відмова або позитивне рішення про видачу банківській установі ліцензії на право здійснення банківських операцій.

Статистичні матеріали, оприлюднені Національним банком, дають можливість констатувати, що за період з 1 січня 2004 р. по 1 січня 2012 р. простежується тенденція зростання кількості зареєстрованих банків, до 2008 р. в середньому на п'ять банків щоро-

ку (табл. 1). Таке збільшення кількості новостворених банків було пов'язане з динамічним розвитком банківської системи нашої країни, збільшенням у ній частки іноземного капіталу.

Таблиця 1

**КІЛЬКІСНІ ПАРАМЕТРИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
У СФЕРІ РЕЄСТРАЦІЇ ТА ЛІЦЕНЗУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ***

Показник	Дані станом на									
	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
Кількість зареєстрованих банків	179	181	186	193	198	198	197	194	198	176
Банки, які мають ліцензію	158	160	165	170	175	184	182	176	176	176
Банки з іноземним капіталом	19	19	23	35	47	53	51	55	53	53
Банки з 100-відсотковим іноземним капіталом	7	7	9	13	17	17	18	20	22	22
Філії діючих банків в Україні				1371	1364	1306	1070	741	455	-

*Джерело: складено за даними НБУ

У банківській системі України постійно зростає частка іноземного капіталу, що має як позитивні, так і негативні наслідки. В Україні станом на 1 січня 2013 р. кількість зареєстрованих банків зменшилася порівняно з аналогічним періодом минулого року із 198 до 176 банків, або на 11,11 %. Кількість банків, які мають ліцензію, залишилася на тому самому рівні, що і на 1 січня 2012 р. Також щорічно зменшується кількість філій діючих банків, що

ке зменшення яких спостерігалось у 2010 р. та на 1 січня 2012 р. становило 455 філій.

З метою визначення оптимальної кількості банківських установ в Україні проаналізовано досвід країн із трансформаційною економікою та країн ЄС, як в абсолютній кількості, так і на сто тисяч жителів. Отримані результати відображені в табл. 2. Це дозволило зробити висновки про те, що безумовним лідером по кількості кредитних установ в Євросоюзі є Німеччина, на початок 2012 р. їх було — 1880.

Що ж стосується кількості банків, яка припадає на 100 тис. жителів то, як показало дослідження, тут лідирують Люксембург та Кіпр, Німеччина посідає 9 місце серед країн Євросоюзу за кількістю кредитних установ на 100 тис. жителів. В Україні на 100 тис. жителів припадало 0,4 банку, що порівняно із іншими країнами є невисоким показником, і якщо порівняти кількість банків на 100 тис. жителів в Україні та в інших країнах, то приблизно такий рівень мають Болгарія та Грузія по 0,4 банку, Словаччина, Греція та Чеська республіка по 0,5 банку.

Таблиця 2

**КІЛЬКІСТЬ БАНКІВ, ЯКА ПРИПАДАЄ НА 100 ТИС. ЖИТЕЛІВ
У КРАЇНАХ ЄС ТА КРАЇНАХ ІЗ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЮ ЕКОНОМІКОЮ***

	№ п/п	Країна	Кількість банків станом на 01.01.2012 р.	№ п/п	Країна	Кількість банків на 100 000 жителів
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Країни Євросоюзу	1	Німеччина	1885	1	Люксембург	27,3
	2	Австрія	759	2	Кіпр	16,6
	3	Італія	732	3	Ірландія	10,4
	4	Польща	698	4	Австрія	8,9
	5	Франція	652	5	Мальта	6,2
	6	Ірландія	478	6	Фінляндія	5,8
	7	Велика Британія	373	7	Литва	2,9
	8	Іспанія	326	8	Данія	2,8
	9	Фінляндія	315	9	Німеччина	2,3
	10	Нідерланди	281	10	Угорщина	1,9

Закінчення табл. 2

	№ п/п	Країна	Кількість банків станом на 01.01.2012 р.	№ п/п	Країна	Кількість банків на 100 000 жителів
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Країни Євросоюзу	11	Угорщина	189	11	Польща	1,8
	12	Швеція	175	11	Швеція	1,8
	13	Данія	161	12	Нідерланди	1,7
	14	Португалія	154	13	Латвія	1,4
	15	Люксембург	140	13	Португалія	1,4
	16	Кіпр	139	14	Словенія	1,2
	17	Бельгія	107	14	Італія	1,2
	18	Литва	92	14	Естонія	1,2
	19	Чеська республіка	58	15	Франція	1,0
	20	Греція	53	16	Бельгія	0,9
	21	Румунія	40	17	Іспанія	0,7
	22	Болгарія	31	18	Великобританія	0,6
	23	Словаччина	30	19	Чеська республіка	0,5
	24	Латвія	29	19	Греція	0,5
	25	Мальта	26	19	Словаччина	0,5
26	Словенія	25	20	Болгарія	0,4	
27	Естонія	16	21	Румунія	0,2	
Країни з трансформаційною економікою	1	Росія	1112	1	Росія	0,8
	2	Україна	198	2	Україна	0,4
	3	Казахстан	38	2	Грузія	0,4
	4	Грузія	19	3	Казахстан	0,2

*Джерело: розраховано та складено за даними НБУ, ЄЦБ, Центральних банків Росії, Грузії та Республіки Казахстан

Розглянемо деякі відмінності законодавства Європейського Союзу та України щодо регулювання допуску банку на ринки.

В Євросоюзі під кредитною установою розуміють саме банки, а під фінансовою установою — компанії, за винятком кредитних установ. В Україні ж банки часто називають фінансово-кредитними установами. Щодо організаційно-правової форми створення банку, то законодавство Євросоюзу не встановлює особливих вимог до організаційно-правової форми кредитних установ. Вона регулюється національним законодавством країн — членів Євросоюзу. Кредитні установи створюються в усіх формах, але найчастіше у формі акціонерних товариств, в Україні — у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку. Мінімальний розмір статутного капіталу для отримання банківської ліцензії в Європейському Союзі становить 5 млн євро, а в Україні 120 — млн грн, що дорівнює приблизно 11,5 млн євро. Різні вимоги встановлені щодо мінімальної кількості осіб для управління банком та істотної участі. Так, в Україні має бути не менше трьох осіб, призначених членами правління (ради директорів) банку, які мають відповідну освіту та досвід, необхідний для управління банком, кандидатури яких відповідають кваліфікаційним вимогам, а на рівні Європейського Союзу — найменше дві особи, які ефективно керують діяльністю кредитної установи. Що стосується істотної участі, то в Європейському Союзі істотною участю вважається володіння 20 %, 33 %, 50 % капіталу, а в Україні — 10 %, 25 %, 50 %, 75 %. Існують відмінності також у визначенні видів операцій, які банк може здійснювати на основі банківської ліцензії. В Україні відсутній чіткий перелік банківських операцій, які банк може здійснювати на підставі банківської ліцензії, а на рівні Євросоюзу, відповідно до принципу «єдиної ліцензії» кредитна установа, яка отримала банківську ліцензію на території однієї з держав Європейського Союзу, має право здійснювати банківську діяльність на території інших держав — членів Євросоюзу. Єдина ліцензія включає 14 видів банківських послуг, які розроблені на основі німецької моделі «універсального банку».

Отже, по-перше, доцільно внести зміни до законодавства з метою розмежування понять кредитна і фінансова установа. Це дозволить виокремити банк як кредитну установу, що відповідатиме законодавству Європейського Союзу. По-друге, не підвищувати існуючих вимог (120 млн. грн.) щодо мінімального розміру статутного капіталу банків на момент реєстрації, урахувавши досвід Європейського Союзу, де мінімальний рівень ана-

логічних вимог установлений у розмірі 5 млн євро. По-третє, для покращення інформаційної складової банківської ліцензії визначити чіткий перелік операцій, який банк має право здійснювати після отримання ліцензії, що суттєво покращить дієвість механізму регулювання та нагляду.

Бібліографічний список

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 7 грудня 2000 р., № 2121—14 // Законодавство України : сайт. — Електрон. дані і прогр. — К., 1994—2012. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів [Електронний ресурс] : Постанова Правління Національного банку України від 08 вер. 2011 р., № 306 // Законодавство України : сайт. — Електрон. дані і прогр. — К., 1994—2012. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11>
3. *Степаненко А.* Деякі актуальні питання удосконалення управління банківською системою / А. Степаненко // Банківська справа. — № 4. — 2007. — С. 35—42.
4. Національний банк України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. Режим доступу: www.bank.gov.ua
5. Європейський центральний банк [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. Режим доступу: www.ecb.int

Стаття надійшла до редакції 10 червня 2013 р.

УДК 336.71

Р. В. Корнилюк, к.е.н,
старший викладач кафедри банківської справи,
С. Е. Сікорська,
студентка фінансово-економічного факультету,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІНОЗЕМНІ БАНКИ В УКРАЇНІ: ВИХІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНВЕТОРІВ

АНОТАЦІЯ. Здійснено довгостроковий ретроспективний аналіз ключових фінансових показників розвитку іноземних банків в Україні. Особливу увагу приділено причинам та наслідкам виходу окремих європейських інвесторів та посилення ролі вітчизняного і російського капіталу в банківській системі України.